

ОБГРУНТУВАННЯ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Томчук О. Ф., к.е.н., доцент
Вінницький державний аграрний університет

Розглянуто основні елементи системи економічного аналізу, обґрунтовано їх значення при проведенні аналізу.

Постановка проблеми. Ефективність і якість економічного аналізу як методологічної основи управління визначається складом його елементів (певної сукупності засобів пізнання, системи прийомів і операцій уявного відтворення досліджуваного об'єкта). Вони створюють передумови для оптимального управління.

Аналіз останніх досліджень. Ця проблема досить часто привертала увагу багатьох дослідників, але незважаючи на важливість цього основоположного питання, дотепер серед аналітиків нема одностайності з приводу обґрунтування структури економічного аналізу.

Свого часу даною проблемою займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці як М.І. Баканов, І.І.Каракоз, Т.М. Ковальчук, А.І. Муравйов, Є.В. Мних, В.І. Самборський, А.Б. Сіверський, Р.С. Сайфулін, Я.В. Рейльян, А.Д. Шеремет та ін.

Завдання дослідження. Метою написання даної статті являється відстеження безпосередньо елементів системи економічного аналізу.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, головними елементами економічного аналізу є: об'єкти, показники, фактори, періодичність здійснення аналітичних оцінок, суб'єкти, джерела вхідної інформації, способи дослідження і вихідна інформація (рис. 1).

Об'єкти оперативного економічного аналізу знаходяться в тісному зв'язку із метою аналізу та рівнями управління, які визначаються організаційно-правовими формами та розмірами господарської одиниці.

У зв'язку з тим, що власність найповніше реалізується в системі виробничих відносин (цей процес починається із поєднання факторів виробництва), об'єктами економічного аналізу відповідно є фактори виробництва (праця, капітал, земля), процес трансформації ресурсів, готова продукція, збут, фінансові результати.

Наступним важливим об'єктом оперативного економічного аналізу є відповідальність. У зв'язку з тим, що підприємці мають діяти, не порушуючи Конституції, Земельного кодексу України, Законів України, Указів Президента України, Директив Кабінету Міністрів України та інших законодавчих і нормативно-правових актів державного рівня, рішення, які вони приймають, мають базуватися на них. Тут об'єктами аналізу є юридична та економічна відповідальність. Важливою складовою частиною економічної відповідальності є договірна дисципліна.

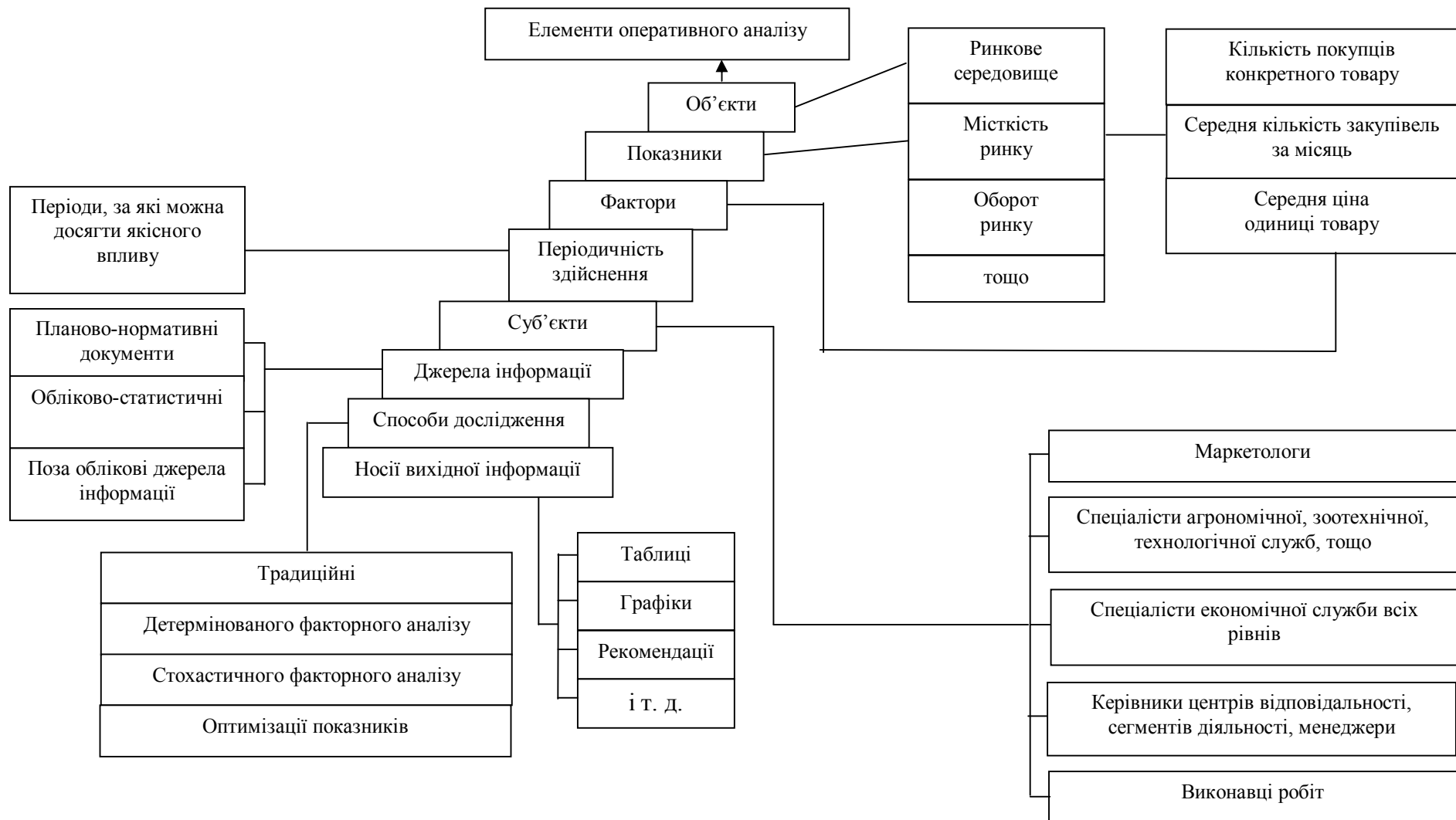

Рис. 1. Елементи економічного аналізу

Значущим об'єктом аналізу є конкуренція. Постійне вивчення конкурентного оточення, форм і методів боротьби головних конкурентів дозволить підприємцю правильно оцінити ринкову ситуацію, аналітичне осмислити шляхи досягнення конкурентних переваг і розробити на цій основі заходи, спрямовані на посилення конкурентних позицій підприємства.

У зв'язку з тим, що аналіз досліджує об'єкти через систему інформації, важливе місце в складі елементів економічного аналізу відводиться обґрунтуванню системи показників, яка б релевантно відображала досліджувані об'єкти. Під системою показників розуміється сукупність взаємозв'язаних між собою показників, які відображають економічні процеси, що виникають у визначених умовах, місцях і часі [1, с. 34-35].

Отже, найбільшій ефективності аналітичних оцінок можна досягти у тому випадку, коли показники будуть складати єдину систему з урахуванням їх взаємозв'язків і взаємозалежності. Тільки система показників може забезпечити комплексне дослідження регульованого об'єкту, об'єктивно охарактеризувати позитивні і негативні зміни, які відбуваються в ньому, створити можливості для виявлення причини цих змін та вироблення виважених управлінських рішень.

Діалектичний процес пізнання не закінчується вивченням зовнішньої сторони об'єкту з допомогою кількісних і якісних характеристик (показників), наступною його стадією є розгляд внутрішньої сутності досліджуваного, зв'язків і закономірностей розвитку. Тут не можна обійтись без всієї сукупності факторів, які впливають на досліджуваний показник. В економічному відношенні під факторами явища або процесу є умови їх виникнення, існування, зміни [2, с. 32].

Чим детальніше вивчається вплив факторів на величину результативного показника, тим точніші результати аналізу і оцінки якості роботи підприємства. Отже, вивчення і вимірювання впливу факторів на величину досліджуваного показника є важливим питанням методології аналізу. Економічний аналіз — це перш за все факторний аналіз (в широкому розумінні слова). Під економічним факторним аналізом потрібно розуміти поступовий перехід від вихідної факторної системи (результативний показник) до кінцевої факторної системи (або навпаки), розкриття повного набору прямих, кількісно вимірюваних факторів, які мають вплив на зміну результативного показника [3, с. 99]. Таким чином, факторний аналіз — це методика системного вивчення поведінки факторів, які утворюють результативний показник, наявних між ними взаємозв'язків і кількісного вимірювання їх впливу.

У зв'язку з тим, що зміна будь-якого показника відбувається під впливом системи факторів, які його утворюють і знаходяться з ним у певній залежності (функціональній або ж стохастичній), для вимірювання їх впливу необхідно правильно побудувати факторну модель. Вагомий вклад у побудову факторних моделей внесли А. Б. Бутник-Сіверський, Р. С. Сайфулін, Я. Р. Рейльян та інші, ними доведено, що будь-який економічний показник розглядається як модель факторної системи, яка характеризує набір кількісно вимірюваних факторів, що мають вплив на зміну результативного показника [2, с. 35-36]. Завданням аналітика є чітко визначення факторів, які утворюють результативний показник, їх класифікація і систематизація, виявлення форми залежності між факторами.

Факторні системи є основою для моделювання взаємозв'язків між результативними показниками і факторами, які мають на них прямий і опосередкований вплив. Такі взаємозв'язки описуються з допомогою математичних формул. В детермінованому факторному аналізі найбільш вживаними є чотири типи факторних моделей: адитивна, мультиплікативна, кратна і комбінована.

Для того, щоб система оперативного економічного аналізу працювала в режимі попередження небажаних господарських ситуацій, зривів, а не в режимі виправлення наслідків, необхідно обґрунтувати періодичність здійснення аналітичних оцінок. Адже, як вважає А. І. Муравйов, необхідність визначення періодичності проведення економічного аналізу зумовлюється потребою перетворення його у знаряддя своєчасного попередження негативних явищ і процесів в господарській діяльності підприємств і об'єднань до їх виникнення з метою досягнення загальної мети зростання ефективності виробництва [4, с. 53]. Тому чітке обґрунтування періодичності аналізу є обов'язковим елементом його методики.

На думку Т.М. Ковальчук, при виборі періодичності здійснення аналітичних оцінок необхідно враховувати специфічні особливості кожної галузі [5, с. 112].

Після того, коли виявлено всі фактори і кількісно виміряний їх вплив на окремі частини економічних процесів, потрібно з'єднати (синтезувати) раніше розчленовані елементи в ціле. Причому першочергове значення мають способи порівняння і групування, які дозволяють зібрати докупи резерви, виявлені окремо для кожного досліджуваного елемента цілого.

Прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності потребує використання способів оптимізації показників (економіко-математичних методів, програмування, теорії масового обслуговування, теорії ігор, дослідження операцій тощо) та інтуїтивних (експертних) методів (колективних експертних) оцінок, «мозкової атаки», морфологічного методу, методу семикратного пошуку тощо).

Повнота, якість і своєчасність аналітичних оцінок значною мірою залежить від ступеня підготовки суб'єкта пізнання, тобто тих, хто здійснює аналіз.

В проведенні аналізу зовсім недостатньо беруть участь керівники структурних підрозділів і безпосередні виконавці робіт. Методика і організація оперативного економічного аналізу на кожному рівні управління до кінця не розроблена. В господарських одиницях не створюються маркетингові служби, які б займалися організацією і проведенням маркетингового аналізу. Все це негативно відбивається на організації поточної аналітичної роботи в сільському господарстві. Покращення практичної сторони цієї справи можна досягти шляхом розробки і впровадження науково обґрунтованих методичних рекомендацій з організації економічного аналізу для кожної функціональної служби та розподілу обов'язків щодо його проведення між функціональними службами.

Тільки комплексний підхід до організації аналізу на базі використання наукових методів і необхідної обчислювальної техніки дозволить перетворити аналіз в дієвий метод вивчення характеру взаємозв'язків і взаємозалежностей між

умовами виробництва і результатами діяльності сільськогосподарських підприємств, звести до мінімуму дублювання робіт.

При виробленні термінових управлінських рішень, де фактор часу є вирішальним, найкращого успіху можна досягти за результатами аналізу, який проводять індивідуальні підприємці, безпосередні виконавці робіт, тобто самоаналізу. Для рішень, які приймаються індивідуально, характерний більш високий рівень творчого підходу. В них нерідко реалізується багато нових ідей і концепцій. Як правило, індивідуальні рішення потребують менше часу, оскільки їх не треба узгоджувати.

Джерелами вхідної інформації оперативного економічного аналізу є: оперативні плани, норми, нормативи, світові і вітчизняні стандарти; дані оперативно-технічного, первинного обліку та оперативної звітності; позаоблікова інформація: фотографії, хронометраж робочого дня, дані перевірок проведених різними органами, різні документи, що регулюють господарську діяльність, інформація про зовнішнє оточення тощо.

Результати аналізу мають бути представлені у формі, зручній для використання (пояснювальні записки, довідки, заключення, аналітичні таблиці, графіки, діаграми, поліноми тощо).

Висновки. На нашу думку, такий системний підхід до розробки основних елементів економічного аналізу сприятиме вдосконаленню його методології і створить передумови для впровадження неперервного аналізу. Останній забезпечить вироблення ефективних і якісних управлінських рішень як в умовах визначеності, так і невизначеності.

Література:

1. Каракоз И.И., Самборский В.И. Теория экономического анализа .-К.: Выща школа, 1989.-255 с.
2. Экономико-математические методы в анализе хозяйственной деятельности предприятий и объединений / Бутник-Сиверский А.Б., Сайфулин Р.С., Рейльян Я.Р. и др. – М.: Финансы и статистика, 1982.-200 с.
3. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория анализа хозяйственной деятельности :Учеб.- М.: Финансы и статистика, 1997.-288 с.
4. Муравьев А.И. Теория экономического анализа: проблемы и ршения .-М.: Финансы и статистика, 1988.- 144 с.
5. Ковальчук Т.М. Оперативний економічний аналіз управлінні агропромисловим виробництвом .-К.: ІАЕ, 2001.-520с.